

Ірина Бондаревська

*БОНДАРЕВСЬКА Ірина Андріївна — кандидат філософських наук,
доцент. Сфера наукових інтересів — естетична теорія, філософські
проблеми культури.*

ЕСТЕТИЧНИЙ ПІДХІД В ІСТОРИЧНОМУ ДОСЛІДЖЕНІ

Ступінь наближеності історичного нарративу до художнього тексту — це одна з наріжних проблем методології історичного пізнання [6, с.9]. Важко, або неможливо, відділити суб'єктивність дослідника від об'єкту досліджень, відокремити минуле від його актуальних проєкцій у теперішнє. Отже йдеться не просто про застосування нових методів пізнання історичної реальності, проблемною стає сама історична реальність і, відповідно, наукова легітимність історичного пізнання взагалі [11, с.26]. На такому фоні узагальнююче поняття «естетичних підходів» (або літературно-критичних, художніх тощо) [8, с.26] має цілком певну підставу і концептуальну основу. Саме поняття «естетичне» у таких випадках, як правило, не доводиться до прозорості значення та епістемологічного сенсу. Проте на разі таке прояснення створювало б додаткові методологічні можливості в історичних студіях.

В даній статті нас цікавить сам концепт естетичного як він артикулюється в проблематиці сучасної методології історії. Наша мета — здійснити аналіз функцій та можливостей, які відкриває естетичний підхід за умов «переозачення» концепту «естетичного» в полі епістемологічної та антропологічної проблематики. Проте спочатку ми розглянемо, як вибудовується «естетичний погляд» на історію протягом ХХ століття, розкриємо підґрунтя його методологічної привабливості та теоретичної незадовільності. Далі окреслимо концепт естетичного в іншій епістемологічній парадигмі і сформулюємо можливості, які з цього аналізу випливають.

В своїх міркуваннях ми спираємося на узагальнюючі роботи з проблем методології історії (А.Гуревич, В.Візгін, Г.Зверєва, Л.Репіна, Н.Яковенко), сучасної американської постмодерної метакритики (Р.Рорті), та теоретичні розробки поняття «естетичного» (В. Бичков, А.Канарський).

Протягом ХХ століття обриси методології історичного пізнання пережили карколомні зміни. Очевидно, що поняття «естетичне» має бути позначенням тих тенденцій, які увійшли в історичне пізнання під знаком структуралістських і постструктуралістських інновацій. Для останніх характерним є заперечення універсального методу взагалі, скептицизм стосовно об'єктивістської пізнавальної налаштованості, заміна реальності текстом та автентичного смислу цього тексту «грою означальних» (Р.Барт). Ці, так би мовити, вже загальні місця теорії дискурсивних практик надають обрисів концепту «естетичного підходу». І це означає, що «естетичне» мислиться як випадкове, довільне, «гра метафор». А результати пізнання перетворюються на структурно та епістемологічно невизначену інтерпретацію і створюють прецедент варіативності, множинності історій тощо. Ряд можна було б продовжити, але для розуміння обрисів концепту «естетичного пізнання» згаданого вже цілком достатньо. В його основі лежить усування епістемологічної певності, яка надихала істориків у шуканні образу історії, «якою вона була». І хоча поняття естетичного не становить свідомої методологічної підвалини історичного пізнання, воно, «як метафора», формує ставлення до історії та горизонт можливостей, які відкриваються дослідникові або визнаються неприйнятними.

У формуванні нового погляду на історію виокремлюють два етапи. Перший — це «антропологічний поворот» школи «Анналів», започаткований у першій половині минулого століття; другий — це «антропоцид» (В.Візгін), який став характерною рисою нових технологій гуманітарного пізнання в другій половині цього ж таки століття. Останній етап пов'язаний із постструктуралістськими стратегіями роботи з текстами. Оскільки нас цікавить саме естетичний аспект генези методологічних настанов, ми акцентуємо увагу на тому, як зсув методу пізнання у напрямку до «естетичного» корелював зі змінами у ставленні до суб'єкта,

його інтересів і самопочуття у процесі відтворення образу історичного минулого.

Безумовно, школа «Анналів» радикально переформулювала завдання історичного пізнання, фактично не торкаючись його онтологічних та епістемологічних підвалів. Вводився новий орієнтир і горизонт дослідницької дії: колективна свідомість (з її неререфлектованими уявленнями, стереотипами, спрямуваннями) і світ буденного життя, не представлений в чітких свідченнях, рефлексіях і творах високої культури. З'явилася необхідність щось вичитувати поміж рядків, відтворювати по натякам, ледь помітним артикуляціям, мовчазним свідченням. Такий підхід дійсно ставив суб'єкта у центр всіх зацікавлень і домагань історика; а задум історії як «історичної антропології» створював прецедент для тлумачення суб'єктивності як справжнього предмету й агенту історичного дослідження. Мусили ввійти у взаємодію суб'єктивність історика, з усіма актуальними, культурно і соціально обумовленими сподіваннями, бажаннями, «упередженнями», і суб'єктивність того реального агента історії, який зустрічає нас на порозі або за порогом кожного історичного факту, документу. Сплетіння суб'єктивних свідомостей і воль наповнювало історичне знання смыслом багатоголосного переклику, діалогу, який триває крізь віки та епохи і стає підвалиною розбудови простору кроскультурних зв'язків, простору здобуття історичної і культурної ідентичності для актуально існуючого суспільства. Історія, в такому випадку, демонструє яскраво виражену тенденцію переходу від соціально-політичної каузальності подій до історії культури (культур).

Самі історичні події постали у множинності своїх актуальних проєкцій та суб'єктивних рецепцій, тому виникла проблема верифікації: які проєкції і рецепції мають презумпцію аподиктичного твердження в історичному дискурсі? Що зробити це не так просто, показав досвід розвитку «історії повсякденності» [10]. Виявилось, що навіть тоді, коли дослідження виходить за межі офіційної, задокументованої історії, критерії істинності отриманого результату залишаються усе таки проблематичними. Навіть у найближчому минулому, коли є можливість опитувати свідків подій безпосередньо, історик має справу лише з версіями перебігу подій. Адже той, хто дає свідчення є включеним у певну «інтонацію» і спрямованість конкретного опитування, історичного часу та власних свідомих та несвідомих прагнень. Просто кажучи, у людини завжди є причина говорити саме *це* і саме *так*; однаково — йдеться про дослідника, чи про учасника подій. В ситуації вивчення далекого минулого, коли не існує живих свідків, все стає на багато складнішим. Відокремити риторичку і реальний зміст у джерелах, реконструювати позицію автора, скласти судження про позицію тих, хто взагалі не залишив прямих висловлювань — все це проблеми, які відтепер уже не можна просто відкинути [15, с.227 — 228].

Уведення суб'єктивного фактору в об'єкт і процес історичного пізнання вже створювало певний «естетичний» ефект: робило легітимними переживання і почуття, більше того, як показав розвиток «історії повсякденності», власне самопочуття індивідів, у їх «безпосередності», за межами відкритих ідеологічних примусів, набули переважного значення для історика. Слово «безпосередність» узято в лапки тому що, як ми вже зазначили, критерії безпосередності є не менш проблематичними, ніж факт наявності ідеологічного тиску. До того ж подальший розвиток методик аналізу історичного тексту виявив наявність прихованих способів керування почуттями і бажаннями індивідів (М.Фуко). Але залишається фактом: те, чого боялися і чому раділи люди певної історичної доби, що вони поважали, а що ненавиділи, є тісно пов'язаним із тим, що вони вважали прекрасним або потворним, трагічним або смішним. Тобто теоретик опинився у ситуації необхідності оперування оціночними категоріями, в той час, як він мав би такі описувати «справжню історію», неупереджено і з повною відповідальністю перед Істиною.

Труднощі, які випливають з подібних пізнавальних настанов, невідворотно виводять на проблеми інтерпретації. Всі історичні свідчення — письмові та усні — постають як текст, завершена у собі система знаків, яку ще належить через застосування певних кодів перетворити на смисл, свідчення, історичний факт. Присутність неформалізованої, предметно нефіксованої, непевної (з точки зору позитивної науки) суб'єктивності розмиває контури історичних епох, проблематизує будь-які широкі узагальнення і спричиняє до розпорошення образу історичної

реальності, робить практично неприйнятною ту чи іншу історіософську типологію [7]. Відрив від матеріалу, огляди «з висоти пташиного польоту» певних відтинків минулого загрожують упередженими і безпідставними спрощеннями. Сучасний історик все частіше знаходить собі безпечний притулок у судженнях умовного типу [14, с.12], уникаючи категоричності у висновках, і це сприймається як свідчення його наукової і моральної добропорядності. Також він мусить визнати, що парадоксів у формуванні теоретичного образу доби уникнути неможливо, далєбі цей образ може бути лише мозаїчно побудований. «Істотне розмаїття і нередукованість до простих та універсальних формул» [7, с.42] теж спонукає до аналогій з примхливістю естетичних суджень смаку.

Поява на методологічному горизонті структуралістських методів, а потім і постструктуралістських технік аналізу дискурсивних практик до певної міри розв'язувала нагальні питання, що до них призвела «антропологізація» історичного знання. Почався процес поступового усування суб'єкта із активного поля теоретичного аналізу. Суб'єктивність почуттів і переживань могла тепер бути замінена на аналіз структурних утворень, в середині яких суб'єкти отримують ідентичність і сукупність життєвих смислів. Це повертало ауру неупередженості об'єктивного дослідження роботам про суспільство, але не пояснювало динаміку історичних процесів. Постструктуралістська реорганізація предмету гуманітарних наук — історичної у тому числі — закріпила предметність аналізу на цілком конкретних текстах. Які стають «приводом» і підставою для *творчих* аналітичних вправ. Творення смислу, читання і письмо, стають єдино значущими і приступними для аналізу. В межовому варіанті історія — це сукупність залишених текстів, і вони можуть бути зрівняні з іншими, не історичними, текстами: «це оповідальний дискурс, наратив, підпорядкований тим самим правилам риторики, які виявляються в літературі» [6, с.7]. Розкривається визначальна роль метафор для історичного пізнання, а необхідним вмінням історика стає *деконструкція*, пізнавальний сенс якої швидше можна сфокусувати у розкритті «того, чого ми не знаємо», ніж у отриманні якогось задовільного позитивного результату. Безодня фаллібілізму (нескінченного запитування про підстави) знайшла собі притулок у мінливих структурах мови й мовлення. Смисл будь-якої мовної конструкції залишається так само неочевидним, і таким, що не підлягає верифікації. «Смерть автора», «смерть суб'єкта» і перетворення тексту на самодостатню смислову одиницю (Р.Барт) — все це мало створити (чи постулювати?) підставність здійснюваного аналізу, але натомість спричинило ризикований розрив між автономією самопороджуваного сенсу і реальним індивідом, який має запит на сенси і є єдиним «місцем» їх реалізації. В постструктуралістській парадигмі властиво естетичний аспект укорінюється лише за рахунок дозволу на «гру», без обтяжливих моральних та соціальних зобов'язань. Форма мовлення, що породжує смисли, гра означальними створює ефект «естетичності», а точніше породжує алузії стосовно мистецького твору.

Робота в галузі історичних досліджень у широкому сенсі уподібнюється до літературної критики. Ця позиція знайшла багатьох прибічників серед теоретиків «постмодерністського» спрямування. Один із впливових представників такої позиції — Річард Рорті — з готовністю відгукнувся на можливість всі гуманітарні тексти розглядати як жанри літератури. За його історіософською концепцією, «літературна культура» прийшла на зміну попереднім культурам, коли послідовно панували релігія та філософія. Рорті не просто констатує цей факт, він переконаний, що така тенденція має стати свідомою культурною політикою. Способи читання та інтерпретації, що їх передбачає література, є релевантними по відношенню до сучасних вимог зростання незалежності та звільнення інтелектуала від різного роду абсолютистських ілюзій; до того ж вони мають сприяти зросту толерантності та взаєморозуміння у суспільстві [16; 17]. Позитивно оцінюючи теоретичні розробки поняття інтерсуб'єктивності у Ю.Габермаса, Рорті попереджає «антропоцид» постструктуралістських стратегій. Зберігаючи чинність орієнтації на тексти та їх інтерпретації, завжди доволі непередбачувані й непрограмовані, він підпорядковує їх потребам спільного існування індивідів, досягненню прийняттого рівня справедливого розподілу можливостей для всіх. Рорті переконаний, як свідчать його останні публікації, що саме довільний, не програмований, не підведений під

форму зразка та універсальної істини спосіб читання, створює у індивіда необхідну чутливість до розмаїття світу і формує здатність жити «у присутності» цієї розмаїтості, приймаючи її як норму. Але, як не дивно, саме в межах нової методології як універсальної метакритики є чинними сумніви щодо естетики та легітимності її статусу та функцій. Річард Рорті, який невтомно стверджує ідею нової «літературної культури», не обтяженої шуканням спокутувальної істини, очікуваної від безликої інстанції або божественної особи, відверто критично ставиться до «ідеї» естетики, оскільки остання, на його думку, і тут він заручився підтримкою Дьюї та Гайдеггера, є невдалим винаходом Канта [12, с.10]. Тобто створюється дивна диспозиція тверджень: з одного боку література з її нестрогими методами і схильністю до гри уяви наступає на гуманітарне знання, і це оцінюється позитивно, з іншого — адепти цього процесу мають амбівалентне відношення до теми естетичного у філософській теорії взагалі. В будь-якому разі, слово «естетичне» з'являється у роботах Рорті, коли йдеться саме про недовіру до його проекту «літературної культури», і цей термін («естетичне») застосовується як аргумент і критиками, і самим Рорті, оскільки конотації «естетичного» з таким собі приємним гаєнням часу працюють на кожному з позицій. Стурбованим і серйозним буває той, хто дбає про єдину істину і шукає єдиний для всіх шлях спасіння. Хто мириться з *різним*, може дозволити собі позу іронічної поблажливості, фанатично не переймаючись домаганням абсолютного. В такий спосіб всі науки про суспільство опиняються за кордонами наукових критеріїв і стають дійсно різновидом літератури, яка допомагає людині виживати. В цій позиції є слухним, на нашу думку, саме прагнення повернути дослідницьким проектам зв'язок з реальним досвідом існування індивідів. Проте, такий досвід мислиться поза межами будь-якої онтологічної вкоріненості, тому «літературність» входить у непримиренну конфронтацію з пошуками Істини. «Естетичність», або «літературність», підходу полягає у тому, що дослідник мусить обмежувати свою діяльність текстом та відмовитись від претензій на розкриття його «першосмислу», або абсолютної істини.

Принциповим у цій методологічній ситуації є те, що в ній реалізується концепт літературного твору, а ширше — концепт естетичного — в тому змісті, якого він набуває в західноєвропейській культурі з XVIII століття. Це епоха «естетики смаку» та естетичного судження, яка має цілком конкретні історичні межі і культурну програму. Вона насамперед передбачає наявність публіки, що має доволі часу, аби витратити його на споглядання та оцінку мистецьких творів. Культурне покликання такої публіки полягає у тому, щоб насолоджуватися мистецькими творами і оцінювати їх, а мистецькі твори в такій культурі виробляються саме для поцінування і насолоди [1]. За таких умов між твором і реципієнтом встановлюється та атмосфера грайливої невимушеності, до якої апелює розглянутий концепт «естетичного підходу».

Еволюція розвитку методології історичного дослідження протягом XX століття дають можливість побачити певні тенденції. З одного боку відбувається «антропологізація» і «суб'єктивізація» історичного пізнання (школа «Анналів»), з іншого — утверджуються методика, які б максимально усували суб'єктивність погляду дослідника (структуралізм та постструктуралізм) і розкривали б реальність як динамічну систему історичного розвитку різноманітних структур, в які індивід включається фактом своєї приналежності до суспільства. Усунення суб'єкта, як виявляється, в підтексті мало на увазі щось зовсім протилежне — вивільнення індивіда з під влади зовнішніх примусів [4, с.49]. Антропологічний принцип не відкидається, він трансформується із сфери наративів, які мають за об'єкт людину, у дискурсивні зобов'язання викривати всі можливі способи неявної репресії, що притаманна усім сферам життя, в тій мірі, в якій вони пов'язані з мовою. Проте залишається невизначеним питання щодо вихідних посилок будь-якого теоретичного аналізу і дискурсу: Постмодерністська настанова (Р.Рорті) теж, встановлюючи режим «презупції» прав індивіда (суб'єктивності), залишає реально «де-онтологізованим» простір роботи з текстами. «Естетично» налаштований індивід (дослідник) залишається поза доменом істини. Але чи може реалізовуватися історичний дискурс за умов такої безпідставності?

Теоретичний дискурс і практичні діяння здійснюються людиною, яка через них реалізує

своє власне життя, здобуває незаперечну переконливість свого власного існування. Індивід в істотних зусиллях волі зацікавлений не підтриманням суспільного буття, традиції, дошукуванням історичної істини як таких; в усіх цих актах він насамперед розраджує стурбованість своїм буттям. І всі окремі форми та способи життєдіяльності набувають мотиваційного сенсу і епістемологічної, культурної, соціальної ваги лише у «тут і тепер» людського існування. Умовно кажучи, достатньою підставою їх дійсності є екзистенціальна вага дії та результату.

Точка зору, яка намагається усунути суб'єкта (автора), має рацію у відкриванні дискретного поля соціального, культурного та особистісного життя і саме цим переводить розмову про суб'єкта з модусу морально належного у горизонт аналізу інфраструктур, через які індивід входить у світ, і через які світ стає належним йому. Тобто антропний принцип як вихідний пункт перетворюється на осердя проблеми. Де власне місце і можливість для індивіда *бути* поза примусом і преформізмом контекстів?

Очевидно, що всі обговорення, дослідження, верифікації не є можливими без того, щоб вони включали, як необхідний елемент, присутність людського заінтересованого відношення до буття. Виносити людський інтерес за дужки дослідження, як з боку автора, так і з боку реконструйованих історичних подій, є настільки неприродною процедурою, що вона потребує досить складної перебудови «оптики» бачення предмету. Щоб автором став не реальний історичний автор, а такий собі віртуальний суб'єкт, обриси і характеристики якого вичитуються тільки між рядками тексту, треба зробити редуцію тексту до чистої *наявності*, поза функціями опосередкування і спілкування. Треба відмовити у правах реальному суб'єкту (авторові), щоб потім відтворити його віртуальний образ, але позбавлений індивідуального забарвлення «тут і тепер» здійснюваного існування. Це ключовий пункт для переформулювання концепту «естетичне».

В діях і мовленні реального індивіда йдеться насамперед про буття: може чи не може людина у даному проміжку часу, у даному місці, у даному діянні реалізувати своє існування в цілісності і повноті дійсного екзистенціального акту? Або простіше: чи можна тут у цей момент *бути*? Буття у такому випадку стає фундаментальним мотивом і метою, а також — останньою підставою і аргументом на користь (або проти) усього, що у світі діється за участю людини, за її присутності, для її оптики, зав'язаної на нагальність здійснення власного існування. Їй самій її існування не дане так надійно і предметно, щоб можна було беззастережно починати теоретичний і будь-який інший дискурс з певності самого себе. Така певність мусить щоразу здобуватися.

Проблематичність власного існування є тим аргументом, який не дає зупинитися на феноменологічній відкритості як даності і початку, коли усувається питання про *що*. *Що* власне є? Це питання народжується із проблематичності остаточного розв'язання проблеми власного буття. Надійні підстави пізнання і судження мусять створюватися знову. І саме це змушує брати до уваги форму *самопочуття* індивіда, про яку він дбає, і яка в останній інстанції засвідчує, що він на правильному шляху, що має місце істина і буття. Тут ми вже впритул виходимо на естетичні аспекти дослідження історії, що живляться іншими історичними і культурними джерелами ніж «естетика смаку».

Якщо естетичне визначається як «неутилітарне споглядальне або творче відношення людини до дійсності, ... специфічний досвід її освоєння (глибинного контакту із нею), у процесі (і в результаті) якого людина відчуває, почуває, переживає у станах духовно-чуттєвої ейфорії, захоплення, несказанної радості, катарсиса, духовної насолоди і т.п. повну гармонію свого Я з Універсумом, свою причетність до Універсуму в єдності його духовно-матеріальних основ, свою істотну нероздільність із ним, а часто і конкретніше — з його духовною Першопричиною» [2, с.11; 1, с.9], то звісно йдеться не про спосіб, яким публіка реалізує своє культурно-просвітницьке завдання. В такому визначенні представлена тенденція тлумачити естетичне не з точки зору здатності смаку та оцінки мистецьких творів; на передній план висунуто спроможність естетичного, як специфічного відношення, вивести людину у стан (ситуацію) причетності до тотальності світу, стан, який засвідчується почуттям, повнота і

всеохоплюваність якого не може бути поставлена у порівняння з частковим фактом взаємодії між мистецьким твором і публікою. Тут немає жодного натяку на грайливу стимуляцію уяви для продукування насолод. Навпаки, йдеться про межову ситуацію здійснення людиною своїх можливостей, через що «зустріч зі світом» набуває феноменальної переконливості, стає моментом межової онтологічної ясності (у відношенні як індивіда, так і світу) Це точка, у якій екзистенціальні очікування людини збігаються із онтологічною вагомістю розкриття світу. Тобто, все чого потребує індивід як істота, що творить своє існування, і все чого «потребує» світ, щоб стати розкритим, тобто істинним, здійснюється у такому відношенні.

Запропоноване тлумачення естетичного має два аспекти, які заперечуються постструктуралістськими та постмодерністськими підходами: це — значна доля так званого «психологізму» (акцент на самопочуванні людини) і відверта онтологічна претензія (досвід світу). Але у даному випадку «психологізм», з його увагою до почуття, переживання, — це не «психологізм» судження смаку. Якщо в певний історичний момент мистецький твір став «вштовхнутим» у сферу естетики, що постійно зауважував Гайдеггер, це не означає, що він був завжди там — в межах цієї «естетики смаку», яка робить акцент на рецепціях. Людські почуття ($\alpha\iota\sigma\theta\eta\sigma\iota\zeta$) перекривають всі сфери проявів людського існування, в цьому сенсі вони є універсальні і не пристосовані спеціально для поцінування мистецького твору. Вони виконують функцію репрезентації і посередництва не тільки у відношенні речей, феноменальної відкритості світу. Вони здійснюють те саме у відношенні самої людини. В почуттях вона «знаходить себе» як актуально здійснену у світі.

Щоб уникнути спокуси психологічного розуміння почуттів, як чогось суто внутрішнього, наведу судження професійного історика, не схильного до фантазій і «сентиментів» у царині історичних студій. «Більш-менш досяжною метою історичного пізнання є не об'єктивна реальність, а виявлення способів, за посередництвом яких люди минулого наділяли смислами свої вчинки, та розшифрування поштовхів, якими вони керувалися» [14, с.12]. Наталія Яковенко називає історію, отриману у результаті такої пізнавальної настанови, «дещо обскубаною» як на пріоритети традиційної історіографії, проте насправді, і це видно з робіт самої дослідниці, така історія не перестає бути наукою. Якщо йдеться про «смисли і поштовхи», то тут не обійтися без почувань, але таких, які становлять суб'єктивну, а тому — живу, підставу історичного руху. І самопочуття, яке здобуває індивід у такому русі, самопочуття, у якому всі дії, рішення, події набувають кінцеву вивершеність і сенс, — таке почуття не може бути завадою на шляху дослідження історії, воно акумулює у собі її суть. Адже заради чого усі ці дошукування, дослідження і сама історія?

Форма самопочуття це поняття, яке вбирає в себе екзистенціальні і комунікативні (конвенційні) моменти, але водночас має онтологічну вагомість здійсненого смислу. Воно має у собі істину, тому що остання є інкорпорованою у людське існування як межова засада і критерій прийняття рішень, як «розкриття» якості тих чи тих станів існування. Таке розуміння $\alpha\iota\sigma\theta\eta\sigma\iota\zeta$, включає вимогу феноменологічної ясності і довірливої відкритості до власних почуттів, онтологічної певності та відповідності до соціальних вимог, оскільки через свій «суб'єктивний профіль» має безпосередні стосунки зі часом. Таке розуміння «естетичного», як способу розкриття істини, притаманне Гайдеггеру [13, с.33], воно виразно представлене у роботах В. Бичкова, а також у теорії А.Канарського. Останній наголошував на тому, що центральне питання естетики може бути сформульоване так: може чи не може людина в даній ситуації або обставинах відтворювати себе всебічним способом та у всій сукупності історично сформованих здібностей та сутнісних сил» [9, с.29]. Очевидно, що таке завдання корелює з вище наведеним завданням історика у формулюванні Н.Яковенко.

Повертаючись до більш прагматичної проблематики методології історії під знаком переформулювання естетичного підходу, ми маємо цілу низку нових аспектів відношення до історичних свідчень. По-перше, мусимо брати до уваги що дослідник, здійснює самого себе у реалізованому дослідженні, тобто створює предметність свого існування (має свою потребу самопочуття), по-друге, тексти, які стають об'єктом дослідницької уваги теж мають бути розглянуті у горизонті форм і засобів самоздійснення індивіда (у потребах його самопочутті),

по-третє, сама історія, як постійно відтворюваний нарратив стає тим місцем, де відбувається зміна «форматів» буття, тобто приймаються рішення стосовно можливостей і потреб актуального суспільного існування. Те, як ми говоримо про минуле, формує можливості і завдання теперішнього. Тема інтегрованості історичного дискурсу у актуальний спосіб існування — є предметом міркувань у згаданій роботі Н.Яковенко [14], надзвичайно актуальній для нашої культурної ситуації, і резонує з постструктуралістськими соціологічним розвідками (П.Бурдьє).

В означеному вище розумінні естетичний підхід не протиставляється настановам на пошуки істинної історії. Модифікується сам образ істинного історичного знання: його чинність забезпечується не трансцендуванням у об'єктивну (не людську) або надлюдську реальність, а самопочуттям доконечності здійсненого пізнавального зусилля. Адже відкриття, приміром того, що Шимон Пекалід у XVI столітті риторично «імітує» композицію «Острозької війни», а не описує реальну війну як історичний факт; або що концепти «чоловіка доброго» і «чоловіка злого» (Н.Яковенко), зовсім не відповідають нашим уявленням і спираються зовсім на іншу референтну структуру суспільного життя, є насамперед подіями «суб'єктивного» життя дослідника. Вони засвідчуються його самопочуттям з межевою переконливістю, оскільки тут розривається «докса», тиск стереотипних уявлень, а тільки в цих розривах здобуваються скрупули дійсного досвіду себе і світу: перебування у нічим не підтримуваному стані розриву, коли авантюризм допитування досягає мети і специфічною проекцією резонує у *самопочутті*. Естетичний підхід вимагає доведення всіх форм відношення, всіх форм взаємодії людини із світом, текстами, дискурсивними практиками до форми повноти і цілісності самопочуття індивіда в тих чи інших обставинах його існування. Це власне не метод, а певна методологічна вимога, ракурс бачення творів як практичних актів розкриття світу у створенні самопочуття.

Те, що ми намагалися зафіксувати тут як властиво естетичний підхід (тобто у дистанціюванні від «естетики смаку») поєднує в собі «антропологічний принцип» школи «Анналів», витончену технологію аналізу дискурсів і ідею проєктивних зобов'язань історичного знання у суспільному поступі (П.Бурд'є, Р.Порті). Проте кожна зазначена позиція має бути предметом окремого дослідження.

Література

1. *Бычков В.В.* Малая история византийской эстетики. — Киев, 1991.
2. *Бычков В.В.* Эстетика: Учебник. — М., 2002.
3. *Библер В.С.* Век Просвещения и критика способности суждения. Дидро и Кант // Библер В.С. На гранях логики культуры. — М., 1997.
4. *Визгин В.П.* Постструктуралистская методология истории // Одиссей. Человек в истории. 1996. — М., 1996.
5. *Гуревич А. Я.* «Территория историка» // Одиссей. Человек в истории. 1996. — М., 1996.
6. *Гуревич А.Я.* Историк конца XX века в поисках метода // Одиссей. Человек в истории. 1996. — М., 1996.
7. *Гуревич А.Я.* Средневековье как тип культуры // Антропология культуры. Вып. 1. — М., 2002.
8. *Зверева Г.И.* Реальность и исторический нарратив // Одиссей. Человек в истории. 1996. — М., 1996.
9. *Канарский А.С.* Диалектика эстетического процесса: Диалектика эстетического как теория чувственного познания. — Киев, 1979.
10. *Оболенская С.В.* «История повседневности» в современной историографии ФРГ // Одиссей. Человек в истории. 1990. — М., 1990.
11. *Репина Л.П.* Вызов постмодернизма и перспективы новой культурной и интеллектуальной истории // Одиссей. Человек в истории. 1996. — М., 1996.
12. *Порти Р.* Случайность, ирония и солидарность. — М., 1996.
13. *Хайдеггер М.* Бытие и время. — М., 1997.

14. *Яковенко Н.* Одна Клію, дві історії // *Критика*, 12 (62). — Київ, 2002.
15. *Яковенко Н.* Паралельний світ. Дослідження з історії уявлень та ідей в Україні XVI—XVII ст. — Київ, 2002.
16. *Rorty R.* Redemption from Egotism: James and Proust as Spiritual Exercises // www.stanford.edu/~rrorty/ October, 27, 1999.
17. *Rorty R.* The decline of redemptive truth and the rise of a literary culture // www.stanford.edu/~rrorty/ November, 2, 2000.

Надійшла до редакції 13.08.2003 р.